

POSUDEK OPONENTA PÍSEMNÉ DISERTAČNÍ PRÁCE

Název práce: Filmová psychedelika: Pátrání po mimořádných stavech vědomí ve filmech Sandoz

Autor práce: MgA. Lea Petříková

Studijní program/obor: Teorie filmové a multimediální tvorby

Typ studijního programu: doktorský

Vymezení cíle a jeho naplnění:

Primárním cílem Ley Petříkové bylo, jak již název disertační práce napovídá, zkoumat filmy z produkce společnosti Sandoz, které se zabývají (či se přímo snaží navodit) mimořádnými stavy vědomí. Předložená práce však toto vymezení přesahuje a téma rozšiřuje geograficky (filmy v ČR, relevantní filmová tvorba v USA v 60. letech, diskuse o Alejandru Jodorovském) i tematicky (diskuse o vlivech psychedelik na lidské vnímání či o obsahu časopisu *Médecine/Cinéma*). Lea Petříková tedy svůj cíl splnila, ale také obohatila o další důležité souvislosti.

Aktuálnost tématu a relevance zvolené metodologie:

S pokusy navodit u diváků mimořádné stavy vědomí se setkáváme více či méně v průběhu celých dějin kinematografie, ale nikdy těmto jevům nebyla věnována soustavnější nebo soustředěnější pozornost filmových historiků a teoretiků. Proto lze práci Ley Petříkové považovat za cennou a v jistém směru průkopnickou. A dost možná také iniciační, neboť některé výsledky autorčina výzkumu byly již publikovány v zahraničí, kde mohou podnítit další diskuse o daném tématu.

Těžištěm práce je důkladný archivní výzkum. Autorka do něj zahrнула archiv firmy Novartis (který probádala patrně jako jedna z prvních) a další archivy relevantní pro její téma. To opět potvrzuje původnost práce Ley Petříkové. Vedle průzkumu a zpracování archivních materiálů použila autorka také estetickou analýzu, s jejíž pomocí uvažuje o tom, jak byly diskutované filmy strukturovány a jakými metodami se snažily navodit u diváků mimořádné stavy vědomí (pokud to bylo jejich cílem), případně jakým způsobem se v nich pracuje s queer tematikou (u případové studie filmu *The Burning Ear*). Autorka vedla i strukturované rozhovory s respondenty, kteří měli zkušenost s užitím psychedelických látek, aby lépe porozuměla tomu, jaké jsou faktické účinky na prožitek uživatele, což se pak ukázalo jako klíčové pro analýzu zkoumaného souboru filmů.

Vzhledem k záměru autorky se tyto metody jeví jako vhodné, a pomocí nich docílila kýženého výsledku.

Odborný přínos, původnost práce a její případné využití v praxi:

Domnívám se, že obzvláště zajímavou částí disertační práce je autorčin pokus o odpověď na otázku, kterou si klade na straně 57: „*Byly filmy Sandoz schopné podobné imitace intoxikačních stavů, jako slavné kontrakulturní tituly, a čím [...] bylo zpracování psychedelického tématu v rámci portfolia výjimečné.*“ Tady se dostáváme k mimořádně zajímavému tématu, jak (a zda vůbec) může film oslovit diváky mimo oblast intelektu, rozumu – mimo oblast vědomí –, na zcela bazální a do značné míry nevědomé úrovni. Konkrétně, zda existují filmové prostředky, které dokáží nikoli *vysvětlit*, ale *navodit* pocity intoxikace.

Zdá se, že i pro autorku je toto téma klíčové, protože se k němu opakovaně vrací. Již na straně 41 zmiňuje, že „*Ty nejzajímavější [filmy společnosti Sandoz [...] usilovaly [...] o podobný efekt, jaký měla sama psychedelika]*“ či na straně 47 cituje Jodorowského: „*není potřeba vytvořit snímek, který ukazuje víze osoby, jež si vzala prášek; spíš je nutné tu pilulku [filmem] vytvořit*“. Celá diskuse o jednotlivých filmech Sandozu a analýza využitých stylistických prostředků, které se namnoze pokoušely pocit intoxikace u diváka navodit, je, dle mého názoru, fascinující částí textu, která může inspirovat další diskuse o tomto fenoménu.

Namátkou se domnívám, že by stálo za to zabývat se třeba tím, jak (minimálně některé) filmy Miklóse Jancsóa dokáží dostat diváka do stavu podobnému hypnóze. Třeba ve filmu *Szerelmek Elektra* (1974) Jancsó kombinací stereotypního pohybu postav, minimalistické nediegetické hudby, pozice kamery, která je dostatečně blízko davu, abychom viděli jen část tanečníků, kteří neustále mizí z našich zraků, ale další se stále a stále objevují, a využitím záběru-sekvence, minimálně v autorce tohoto posudku vzbuzuje pocity blízké hypnóze.

Podobně, jak Lea Petříková zmiňuje důvěru mnohých odborníků, že LSD by mohlo být potenciálně užitečné v léčbě některých psychických stavů či poruch (a my v reálu sledujeme podobné – evidentně [neboť opakovaně dokumentované] oprávněné diskuse – o využití konopí), můžeme se ptát: nebylo by možné, za jistých okolností, využít i film jako léčebný prostředek? Nebo – nemůže se i film stát drogou? Nemůže film zajistit „změněné stavy vědomí“ jako některé drogy? Nemůže film v některých ohledech suplovat terapeutické metody? Může film léčit?

Tato diskuse je fascinující, a Lea Petříková poukázala na aspekty, které mohou provokovat další výzkum v této oblasti, jenž by byl nesmírně cenný, neboť výrazně překračující akademickou oblast a intelektuální, mnohdy samoúčelné diskuse.

Logická stavba a členění práce:

Práce je co do struktury komplikovaná, neboť předtím, než se autorka pustí do diskuse samotných filmů, což je jádrem její práce, bylo třeba obeznámit čtenáře s několika souvisejícími kontexty, bez nichž by nebylo možné této diskusi porozumět – s historií a vývojem firmy Sandoz, se způsobem, jakým se objevila psychedelika, a jak je možné, že se dočkala takové obliby ve veřejnosti; jejich efektem na lidské vnímání, reflexí filmové tvorby v jiných zemích (včetně ČR), které se psychedelika a jejich užívání snažily uchopit a podobně.

Text je však velice čtivý a srozumitelný, autorka píše přístupným jazykem, a práce je tak dostupná i širší veřejnosti, kterou toto téma může zajímat. Některé části jsou přímo napínavé – třeba diskuse o Timothy Learym a jeho experimentech (s. 18 – 19) nebo o pátrání po polozapomenutém režisérovi Eddovi Dundasovi (s. 84 – 102).

Členění práce je logické – autorka staví na tom, co již bylo diskutováno na předešlých stránkách, a svou diskusi rozšiřuje a prohlubuje.

Formální úprava a náležitosti práce včetně jejího rozsahu:

Formální úprava práce, i její rozsah zcela odpovídá požadavkům AMU.

Práce s informačními zdroji:

Autorka pracuje se zdroji zcela v souladu s praxí v akademickém prostředí. Zvolené zdroje jsou relevantní k tématu a dobře citované. Nejsou nijak nadužívané (s čímž se někdy u akademických textů setkáváme), autorka se k nim uchyluje pouze tehdy, když to diskuse vyžaduje, a spíše je parafrázuje (oproti využívání citací), což působí v textu organicky, a nijak ho (graficky) neruší.

Jazyková a terminologická úroveň:

Ačkoli autorka samozřejmě používá v textu odbornou terminologii tak, jak již bylo řečeno, text tím nijak netrpí, je velice čtivý a přístupný i širší veřejnosti. Pokud autorka používá termín, který není obecně známý (např. „dvojí časování“, poprvé na s. 84), tak ho čtenáři vysvětlí (viz s. 97).

Jazyková úroveň je tedy výtečná, autorka má evidentně talent pro formulaci myšlenek způsobem, který na jedné straně nepostrádá akademické kvality, ale na druhé straně je přívětivý i k případným čtenářům mimo akademickou obec. Jak již bylo výše naznačeno, některé části jsou pojaté takřka beletristicky, jako příběh o pátrání, či životopis, což disertační práci příjemně oživuje.

Celkové/vlastní shrnutí hodnotitele:

Než jsme došli k této kategorii, tak jsem kvality práce Ley Petříkové zmínila již tolikrát, že je asi zbytečné se tady široce rozepisovat. Takže jen velice stručně: předložená disertační práce splňuje – a výrazně překračuje – nároky na tento typ práce kladené. Lea Petříková má za sebou nesmírně rozsáhlý, kvalitní a pestrý výzkum, v němž pokryla snad všechny oblasti, které mohly být jakkoli užitečné v jejím zkoumání. V minulosti – při mnohých prezentacích před oborovou komisí, či v zahraničních publikacích – již jasně prokázala svou erudici, obeznamenost s tématem a schopnost své poznatky prezentovat v akademickém prostředí, ale (a domnívám se, že to je nesmírně důležité) stylem, který je přístupný a přívětivý i pro širší veřejnost, jejíž zájem o toto téma může mít různé důvody. Autorčiny poznatky a argumenty jsou formulovány zcela jasně, jsou podloženy obhajitelnými argumenty a dobrými zdroji.

Domnívám se, že se jedná o jednu z nejlepších disertačních prací, která na FAMU doposud vznikla, a pevně věřím, že její kvalita bude inspirovat i budoucí doktorandy.

Otázky a náměty k diskuzi při obhajobě:

1/ Paul Schrader ve své knize *Transcendental Style in Film: Ozu, Bresson, Dreyer* mluví o tom, že transcendentní filmy jsou ty, které se snaží diváka během sledování filmů přiblížit transcendentnímu stavu. Zdá se, že tato myšlenka koresponduje s tím, že i filmy Sandoz, namísto *informování* o stavech po požití LSD, se snažily diváka do takového stavu dostat. Domníváte se, že využití filmové prostředky se u těchto dvou skupin filmů, zdánlivě odlišných, v něčem shodují?

(Pozn: Schrader píše o filmech Jasudžira Ozua, Roberta Bressona a Carla Theodora Dreyera, jako transcendentní je jistě možné dále označit filmy Andreje Tarkovského, Krzysztofa Kieslowského, ale i některé filmy Martina Scorseseho nebo Stanleyho Kubricka, či třeba Pawlikowského *Idu*.)

2/ Zdá se, že jste prozkoumala všechny možnosti, jak proniknout blíže k Eddu Dundasovi. Kdybyste teoreticky měla neomezené prostředky a čas – co by se podle vás dalo ještě udělat, abychom se o této zajímavé a evidentně pozapomenuté postavě experimentální kinematografie dozvěděli více? Myslíte si například, že by se nedalo něco zjistit v Japonsku, kde pobýval?

Doporučení práce k obhajobě: Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji známku A.

Doporučuji

Nedoporučuji

Vypracování posudku:

Mgr. Petra Dominková, Ph.D.

7. března 2024.